



GIZELA FUEDEM

Jedna mówiąca za wielu

One Speaking for Many

Raport z realizacji projektu | Project report



GIZELA FUDEM

Jedna mówiąca za wielu

One Speaking For Many

Raport z realizacji projektu | Project report

Kim była Gizela Fudem? | Who Gizela Fudem was?

Gizela Fudem, z domu Grunberg, urodziła się w 1924 roku w Tarnowie. Miała starszą siostrę Taubę i młodszego brata Mojżesza. Wychowywali się w tradycyjnej żydowskiej rodzinie – ich ojciec był pobożnym członkiem społeczności chasydzkiej. W czasie Holokaustu Gizela straciła całą najbliższą rodzinę. Przeżyła tarnowskie getto oraz obozy KL Plaszow, Auschwitz-Birkenau i Bergen-Belsen. Po wyzwoleniu przebywała w obozie dla dipisów w Bergen. Tam poznała swojego męża Leona Fudema. Wzięli ślub w Bergen, a potem podjęli decyzję o powrocie do Polski. Zamieszkali we Wrocławiu. Tam Gizela skończyła studia i pracowała, tam przyszła na świat ich jedyna córka – Barbara. Po śmierci Leona w 2005 roku, Gizela wyjechała do USA, do Barbary, która wyemigrowała z Polski w 1981 roku. Gizela Fudem zmarła w 2020 roku.

Gizela Fudem, jako jedna z niewielu ocalałych tarnowskich Żydów, zdecydowała się opowiedzieć nie tylko o własnej tragedii, lecz o losach całej społeczności, która została niemal całkowicie zniszczona. W jej wspomnieniach pojawiają się imiona rodziców, dziadków, rodzeństwa, dalszych krewnych, przyjaciół, a także obrazy przedwojennego życia: dom, sklep, święta, szkoła, zwyczaje religijne i sąsiedzkie relacje. Opowiedziała też o powojennym życiu – odbudowywaniu świata po katastrofie i codziennych zmaganiach, ale także o szczęśliwych chwilach.

Uczestnicy projektu pracowali w oparciu o wywiad, którego udzieliła Centropie w 2005 roku i biografię Gizeli Fudem dostępną na stronie www.centropa.org.

Gizela Fudem, née Grunberg, was born in 1924 in Tarnów. She had an older sister, Tauba, and a younger brother, Moses. They were raised in a traditional Jewish family – their father was a devout member of the Hasidic community. During the Holocaust, Gizela lost her entire immediate family. She survived the Tarnów Ghetto and the Plaszow, Auschwitz-Birkenau, and Bergen-Belsen concentration camps. After liberation, she stayed in the DP camp in Bergen. There, she met her husband, Leon Fudem. They married in Bergen and then decided to return to Poland. They settled in Wrocław. There, Gizela completed her studies and worked, and their only daughter, Barbara, was born. After Leon’s death in 2005, Gizela moved to the United States to join Barbara, who had emigrated from Poland in 1981. Gizela Fudem passed away in 2020.

Gizela Fudem was one of very few survivors from Tarnów, and she chose to speak not only about her own tragedy but also about the fate of an entire community that was almost completely destroyed. Her memories include the names of her parents, grandparents, siblings, far relatives, and friends, as well as images of pre-war life: home, shop, holidays, school, religious customs, and neighborly relationships. She also spoke about post-war life – rebuilding the world after the catastrophe and daily struggles, but also about happy moments.

The project participants worked based on an interview recorded by Centropa in 2005, and on Gizela Fudem’s biography available at www.centropa.org.

PARTNERZY | PARTNERS:



Żydowskie Muzeum Galicja | Galicia Jewish Museum
Centropa
V LO im. gen. J. Jasińskiego we Wrocławiu
Zespół Szkół Ekonomiczno-Ogrodniczych w Tarnowie

Projekt zrealizowany dzięki wsparciu Fundacji EVZ „Pamięć Odpowiedzialność i Przyszłość” w ramach programu Local.History.



Publikacja ta wyraża poglądy autorek i autorów, nie odzwierciedla stanowiska Fundacji EVZ.

The project was supported by the EVZ “Memory Responsibility and Future” Foundation in the framework of the Local.History program.

This publication expresses the views of the authors and does not reflect the position of the EVZ Foundation.



O projekcie | About the project

Osobista historia Żydówki, ocalałej z Holokaustu Gizeli Fudem stała się inspiracją dla projektu łączącego dwa miasta: Tarnów i Wrocław. Projekt został zrealizowany przez Dział Edukacji Żydowskiego Muzeum Galicja we współpracy z wieloletnim partnerem, Centropą oraz Zespołem Szkół Ekonomiczno-Ogrodniczych w Tarnowie i V Liceum Ogólnokształcącym im. gen. Jakuba Jasińskiego we Wrocławiu. Realizację tego projektu umożliwiło wsparcie udzielone przez Fundację EVZ „Pamięć Odpowiedzialność i Przyszłość” w ramach programu Local.History.

Gizela Fudem w swoich wspomnieniach odmalowała żywy obraz przedwojennej społeczności żydowskiej w Tarnowie, opowiedziała o jej zagładzie podczas Holokaustu i tragicznym losie własnej rodziny. Po wojnie udało jej się odbudować swoje życie i – podobnie jak wielu innych ocalałych z Holokaustu w Polsce w tamtym czasie – osiedliła się na Dolnym Śląsku, gdzie założyła rodzinę, studiowała i pracowała. Dwa miasta z opowieści Fudem mają całkowicie odmienną historię. Ale jej osobista relacja te miasta łączy.

Młodzież z Tarnowa i Wrocławia poznała historię Gizeli Fudem i połączyła ją z konkretnymi miejscami w swoich miastach. W ramach projektu odbyły się warsztaty i wizyty studyjne uczniów w obu miastach. Powstała wystawa poświęcona Gizeli Fudem i związanym z nią miejscom we Wrocławiu i Tarnowie opracowana przez uczniów, a także niniejsza publikacja podsumowująca projekt.

A personal story of a Jewish woman who survived the Shoah, Gizela Fudem, became an inspiration to a project connecting two Polish cities: Tarnów and Wrocław. The project was conducted by the Education Department of the Galicia Jewish Museum in cooperation with Centropa, a long-time partner of the museum, Zespół Szkół Ekonomiczno-Ogrodniczych school in Tarnów, and the Jakub Jasiński High School No. 5 in Wrocław. This project was made possible thanks to the financial support from the Local.History program led by EVZ “Remembrance, Responsibility and Future” Foundation.

Two cities from the personal story of Gizela Fudem have two completely different histories, but there is a personal connection. In her memoirs, Gizela Fudem described a lively image of Tarnów’s pre-war community, told the story of its annihilation during the Shoah, and of the tragic fate of her own family. After the war, she managed to rebuild her life and – as many other Holocaust survivors in Poland – settled in the Lower Silesian city of Wrocław where she studied, worked, and started a family.

The teenagers from Tarnów and Wrocław studied Gizela Fudem and connected it to the landmarks in the space of their cities. As part of their project, they hosted workshops and visited both cities. The result was a student-led exhibition devoted to Gizela Fudem’s lives in both Tarnów and Wrocław. The finale of this project is this publication.

Etapy projektu | Project stages



10.2024
przygotowania | preparations



12.2024 – 01.2025
spotkania online | online meetings



02.2025
poznawanie historii Gizeli Fudem | getting to know Gizela Fudem’s story



26.02.2025
warsztaty we Wrocławiu | workshops in Wrocław



11.03.2025
warsztaty w Tarnowie | workshops in Tarnów



04.2025
badania archiwalne | archival research

8-9.04.2025
wizyta studyjna uczniów z Tarnowa we Wrocławiu
| study visit of the students from Tarnów in Wrocław



05.2025
badania archiwalne | archival research

28-29.05.2025
wizyta studyjna uczniów z Wrocławia w Tarnowie
| study visit of the students from Wrocław in Tarnów

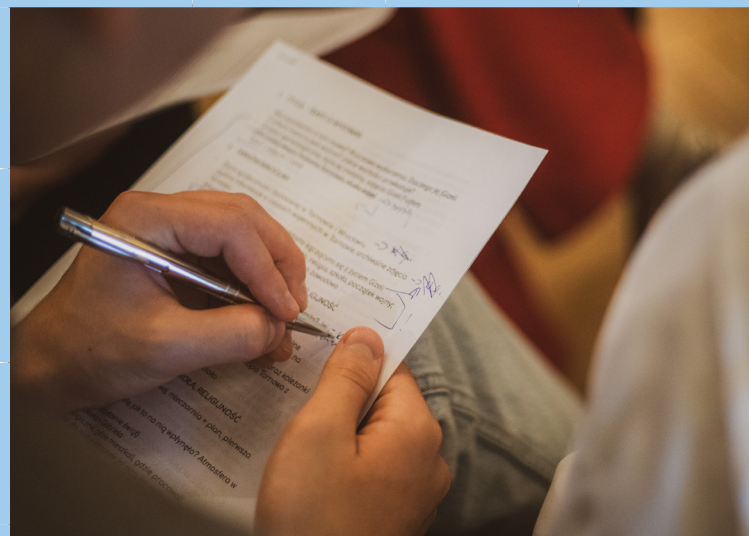




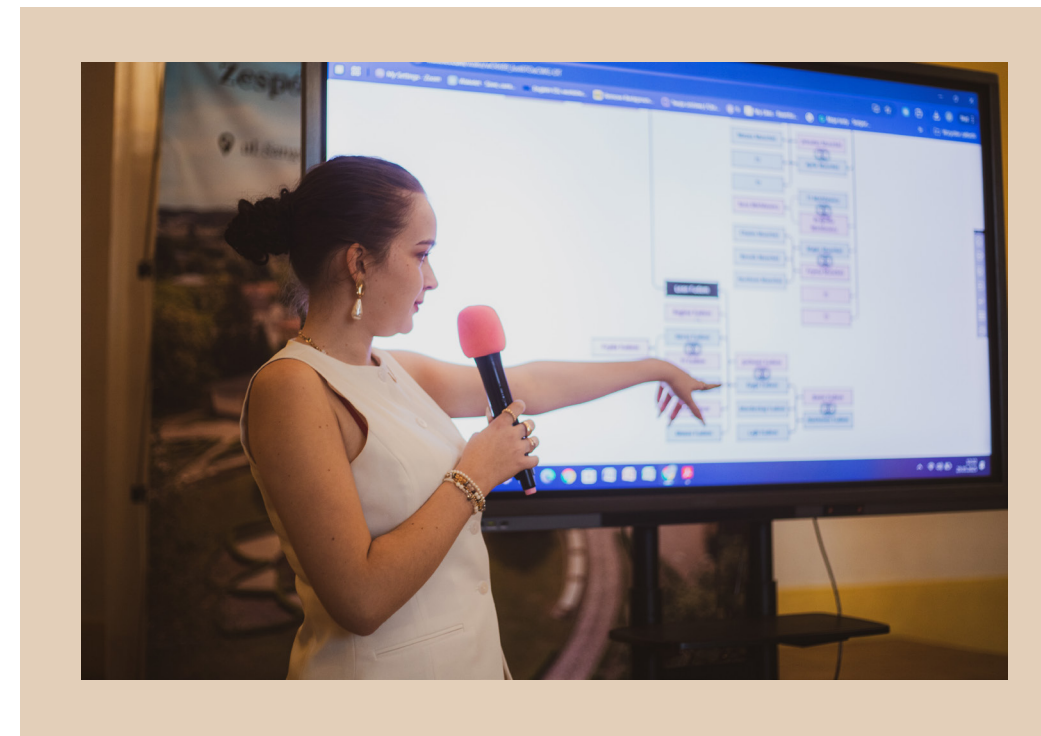
06.2025
propozycja układu wystawy | draft of the exhibition layout

07-08.2025
wstępne projekty graficzne wystawy | exhibition design proposals

09.2025
praca nad tekstami do wystawy | writing texts for the exhibition



09.2025
wybór materiałów ikonograficznych do wystawy
| selection of iconographic materials for the exhibition



30.09.2025
spotkanie online uczestników projektu | online meeting of project participants

10.2025
projekt graficzny wystawy | graphic design of the exhibition

10.2025
produkcja wystawy | production of the exhibition

14.11.2025
otwarcie wystawy w Żydowskim Muzeum Galicja
| exhibition opening at Galicia Jewish Museum



15.11.2025

spotkanie partnerów i podsumowanie projektu
| partners' meeting and project summary



15-29.11.2025

prezentacja wystawy w Żydowskim Muzeum Galicja w Krakowie
| presentation of the exhibition at Galicia Jewish Museum in Kraków





12.2025

prezentacja wystawy w szkołach we Wrocławiu i Tarnowie
| presentation of the exhibition in schools in Wrocław and in Tarnów

WROCLAW



TARNÓW



Wymiar pedagogiczny projektu | The pedagogical dimension of the project

TOMASZ KOCUR
ZSEO Tarnów
opiekun projektu | project supervisor

Wymiar pedagogiczny projektu „Jedna mówiąca za wielu – Gizela Fudem” opiera się na edukacji na rzecz pamięci i praw człowieka realizowanej metodą projektu, w której punktem wyjścia jest osobista historia osoby ocalałej z Zagłady. Biografia Gizeli Fudem pełniła funkcję swoistego „tekstu kultury” oraz źródła historycznego, które uczniowie z Tarnowa i Wrocławia badali, interpretowali i osadzili w lokalnych kontekstach. Projekt nauczył młodzież rozróżniać świadectwo od opracowania, dostrzegać wielogłosowość historii oraz łączyć wydarzenia ogólnopolskie i europejskie z mapą własnych miast. Projekt rozwinął kluczowe kompetencje, takie jak: krytyczne myślenie, czytanie ze zrozumieniem źródeł historycznych i archiwalnych, kompetencje medialne i cyfrowe, komunikację i współpracę w zespole, empatię i postawy prospołeczne.

Praca w dwóch ośrodkach – Tarnowie i Wrocławiu – pozwoliła uczniom ulokować ślady historii związanej z konkretną osobą – bohaterką projektu – w przestrzeni obu miast, porównać losy dawnych społeczności, dokonać analizy materiałów ikonograficznych i topograficznych. Wizyty studyjne i warsztaty zbudowały doświadczenie uczenia się poprzez działanie oraz tworzenie.

Partnerstwa z Żydowskim Muzeum Galicja i organizacją Centropa wzmocniły aspekt dydaktyki międzyszkolnej. Uczniowie w trakcie projektu pracowali z edukatorami muzealnymi i nauczycielami różnych przedmiotów, co sprzyjało interdyscyplinarności projektu. W trakcie pracy zastosowano następujące metody aktywizujące: praca z relacją świadka, analiza map i fotografii, wywiady, mini-kwerendy terenowe, elementy historii mówionej, a także tutoring przy tworzeniu wystawy.

The pedagogical dimension of the project “One Speaking for Many – Gizela Fudem” is based on remembrance and human rights education implemented through a project-based approach, the starting point of which is the personal story of a Holocaust survivor. Gizela Fudem’s biography served as a “cultural text” and historical source, which students from Tarnów and Wrocław researched, interpreted, and embedded in local contexts. The project taught the students to distinguish between testimony and elaboration, recognize the multi-voiced nature of history, and connect national and European historical events with the map of their own cities. The project developed key competencies such as critical thinking, reading comprehension of historical and archival sources, media and digital literacy, team communication and collaboration, empathy, and inclusive attitudes.

Working in two cities – Tarnów and Wrocław – allowed students to locate traces of history associated with a specific person – the project’s protagonist – in the spaces of both cities, compare the fates of pre-war communities, and analyze iconographic and topographic materials. Study visits and workshops fostered a learning experience through action and creation.

Partnerships with the Galicia Jewish Museum and the Centropa Institute strengthened the inter-school aspect of teaching. During the project, students worked with museum educators and teachers of various subjects, fostering the project’s interdisciplinary nature. The following engagement methods were used: working with witness accounts, analyzing maps and photographs, interviews, mini-field research, elements of oral history, and tutoring during the creation of the exhibition.

Istotnym filarem projektu była także edukacja antydyskryminacyjna i obywatelska. Historia Gizeli Fudem została przełożona przez uczestników na współczesny język praw człowieka, wpisując się w ważny współczesny aspekt przeciwdziałania mowie nienawiści. Projekt rozwinął sprawczość – młodzi ludzie nauczyli się, że mogą wpływać na kształt pamięci lokalnej, zapraszać społeczność do dialogu (prezentacje w szkołach, w muzeum, rozmowy z mieszkańcami), a także krytycznie oceniać przekazy medialne o przeszłości. Ważnym elementem była także troska o dobrostan psychiczny uczniów: praca z trudną historią przebiegała w modelu „bezpiecznej klasy”, z zasadami uważności, dobrowolności i możliwości wyciszenia emocji.

Projekt stał się swoistym laboratorium nowoczesnej edukacji historycznej i obywatelskiej, łączącej pamięć z odpowiedzialnością za teraźniejszość i przyszłość.

MAGDALENA PIRÓG
LO V Wrocław
opiekunka projektu | project supervisor

Projekt edukacyjny „Exploring Jewish heritage in Wrocław and in Tarnów along the biography of Gizela Fudem” był dla uczniów Liceum Ogólnokształcącego nr V im. generała Jakuba Jasińskiego we Wrocławiu niezwykłym i niepowtarzalnym doświadczeniem. Możliwość pracy nad biografią bohaterki, która cudem ocalała z Holokaustu, przechodząc przez getto i trzy obozy kon-

Anti-discrimination and civic education were also a key pillar of the project. The story of Gizela Fudem was translated by participants into the contemporary language of human rights, contributing to an important contemporary aspect of countering hate speech. The project developed agency – young people learned that they can influence the shape of local memory, invite communities to dialogue (presentations in schools, museums, conversations with residents), and critically evaluate media coverage of the past. Another important element was concern for the students’ mental well-being: working with difficult history took place within a “safe classroom” model, with principles of mindfulness, voluntariness, and opportunities to calm emotions.

The project became a laboratory of modern historical and civic education, combining memory with responsibility for the present and future.

The educational project “Exploring Jewish Heritage in Wrocław and Tarnów Along the Biography of Gizela Fudem” was an extraordinary and unique experience for students of General Jakub Jasiński High School No. 5 in Wrocław. The opportunity to work on the biography of a person who miraculously survived the Holocaust, passing through the ghetto and three concentration

centracyjne, wyzwoliła w młodzieży niezmierne pokłady uważności, wrażliwości i empatii – tak potrzebne w dzisiejszym świecie.

Życiorys Pani Gizeli Fudem stał się dla uczniów namacalnym świadectwem historii i wymownym symbolem człowieczeństwa. Przeżycia konkretnej osoby – która żyła wśród nas, pozostawiła po sobie kolejne pokolenia i była związana ze środowiskiem lokalnym – sprawiły, że odległe wydarzenia, znane z lekcji historii i podręczników, stały się autentyczne. Osobiste historie – „mające imię i nazwisko” – przemawiają najmocniej do świadomości młodych ludzi.

W trakcie pracy nad projektem uczniowie musieli prowadzić badania archiwalne, poszukując potrzebnych informacji w różnych instytucjach (Gmina Wyznaniowa Żydowska we Wrocławiu, Towarzystwo Społeczno-Kulturalne Żydów we Wrocławiu, Politechnika Wrocławska i Centrum Historii „Zajezdnia”). Konieczność nawiązania kontaktu, umówienia się na wizytę, przygotowania precyzyjnych pytań, posiadania konkretnego celu poszukiwań, znalezienia wskazanych w dokumentach lokalizacji na terenie Wrocławia, oceny pozyskanych materiałów pod kątem ochrony danych osobowych i drażliwych, czy też zawarcia umowy licencyjnej na wykorzystanie źródeł wymagały od uczniów wykazania się dużą dojrzałością i zmierzenia się wyzwaniami, jakie postawi przed nimi dorosłość. Działania te stanowiły ważną lekcję sprawczości. Ponadto świadomość, że ich praca łączy się z dotykaniem trudnych, osobistych doświadczeń oraz poruszaniem wspomnień, które pielęgnuje rodzina zmarłej, sprawiała, że musieli wykazać się niezmierną delikatnością i taktem.

Za wartość dodaną projektu należy uznać kształtowanie umiejętności pracy w grupie, brania odpowiedzialności za cały zespół i poszukiwania kompromisów. Oprócz tego młodzież uczyła się gromadzenia, analizy, interpretacji i syntezy zebranego materiału źródłowego oraz dokonywania krytycznej selekcji.

camps, unleashed in the students an immense reserve of mindfulness, sensitivity, and empathy – sentiments much needed in today’s world.

For the students, Gizela Fudem’s biography became a tangible testament to history and a powerful symbol of humanity. The experiences of a specific person who lived among us, left a legacy for subsequent generations, and was connected to the local community made distant events from history lessons and textbooks seem closer. Personal stories – “those with a name and surname” – resonate most powerfully with young people.

While working on the project, the students had to conduct archival research, seeking necessary information from various institutions (the Jewish Community of Wrocław, the Social and Cultural Association of Jews in Wrocław, Wrocław University of Science and Technology, and the “Zajezdnia” History Center). The need to establish contact, arrange a visit, prepare precise questions, have a specific research objective, find locations within Wrocław indicated in documents, evaluate the acquired materials with regard to the protection of personal and sensitive data, and sign a licensing agreement for the use of sources required the students to demonstrate considerable maturity and face the challenges that adulthood would present. These activities provided an important lesson in agency. Furthermore, the awareness that their work involved touching upon difficult personal experiences and the memories cherished by the family of the deceased required them to demonstrate exceptional sensitivity and tact.

The project’s added values included developing teamwork skills, taking responsibility for the entire team, and seeking compromise. The students learned how to collect, analyze, interpret, and synthesize source material, as well as how to critically select materials. Assessing the value of the acquired documents and the appropriateness of using them in creating an exhibi-

Ocena wartości pozyskanych dokumentów i zasadności wykorzystania ich przy tworzeniu wystawy nie była łatwym zadaniem. Natomiast prezentowanie wyników swojej pracy koleżankom i kolegom ze szkoły partnerskiej oraz opiekunom projektu stwarzało możliwość zmierzenia się z trudną sztuką wystąpień publicznych.

Projekt – mimo że dotyczył jednej konkretnej postaci, stał się również okazją do przybliżenia uczniom historii, kultury, tradycji i zwyczajów polskich oraz niemieckich Żydów Tarnowa, Wrocławia / Breslau i Krakowa. W czasie wizyt studyjnych uczniowie mieli okazję odwiedzić miejsca związane ze społecznością żydowską oraz poznać interesujące biografie jej wybitnych przedstawicieli. Dzięki temu mogli zrozumieć skomplikowaną historię Europy środkowej i dostrzec wzajemne przenikanie się narodów oraz oddziaływanie międzykulturowe. Praca nad projektem zainteresowała młodzież tematyką żydowską i zachęciła do dalszych poszukiwań oraz odkrywania tekstów kultury (w tym literackich) związanych z życiem diaspory. Trudnym, ale niezmiernie ważnym doświadczeniem dla wrocławskiej młodzieży była wizyta przy masowych grobach w Zbylitowskiej Górze. Sami podkreślali, że historia Holokaustu nabrała dla nich nowego, wcześniej niewyobrażalnego znaczenia.

Uważam, że projekt posiada bezcenną wartość wychowawczą i edukacyjną, kształtując w młodych ludziach postawy akceptacji, tolerancji i wzajemnego szacunku wobec drugiego człowieka. W czasach, kiedy w gwałtownym tempie odżywają nastroje nacjonalistyczne, ksenofobiczne, homofobiczne czy faszystowskie, edukacja o Shoah nabiera innego wymiaru i staje się punktem wyjścia do szerszej dyskusji z młodzieżą o dyskryminacji ze względu na rasę, narodowość, płeć, wiek, tożsamość i orientację seksualną, religię oraz wyznanie.

tion was no easy task. Presenting the results of their work to their peers from the partner school and the project supervisors provided an opportunity to practice the challenging art of public speaking.

Although the project focused on a single individual, it also provided an opportunity to introduce students to the history, culture, traditions, and customs of Polish and German Jews in Tarnów, Wrocławia / Breslau, and Kraków. During study visits, the students had the opportunity to visit places associated with the Jewish community and learn about the interesting biographies of its prominent representatives. This enabled them to understand the complex history of Central Europe and appreciate the interpenetration of nations and intercultural influences. Working on the project sparked the students’ interest in Jewish themes and encouraged them to further their research and discover cultural texts (including literary texts) related to the life of the Diaspora. A difficult yet profoundly important experience for Wrocław students was their visit to the mass graves in Zbylitowska Góra. They themselves emphasized that the history of the Holocaust took on a new, previously unimaginable meaning for them.

I believe that the project has invaluable educational value, shaping young people’s attitudes of acceptance, tolerance, and mutual respect for others. In a time when nationalist, xenophobic, homophobic, and fascist sentiments are rapidly resurfacing, education about the Shoah takes on a new dimension and becomes a starting point for a broader discussion with young people about discrimination based on race, nationality, gender, age, sexual identity and orientation, religion, and denomination.

PERSPEKTYWA CENTROPY | CENTROPA'S PERSPECTIVE

Esthera Cotoarba

Centropa

Misją Centropy jest zachowanie pamięci o społecznościach żydowskich i przywracanie historii. Uważamy, że nauczanie historii najlepiej działa, kiedy przekazujemy ją poprzez osobiste wspomnienia i relacje konkretnych osób. Wykorzystując nasze archiwum, obejmujące ponad 1200 wywiadów z ocalałymi z Holocaustu z 14 różnych krajów europejskich, we wszystkich projektach edukacyjnych, w które jesteśmy zaangażowani, staramy się wprowadzać w życie naszą naczelną zasadę: „historie są uniwersalne, historie łączą nas wszystkich”.

Wykorzystując nasze materiały i kontynuując badania nad historią Gizeli Fudem, licealiści z Tarnowa i Wrocławia nie tylko pomagają Centropie w wypełnianiu jej misji, ale także nieustannie podkreślają wagę przekazywania osobistych historii i opowiadania dzięki nim o przeszłości oraz to, jak te historie mogą być wykorzystywane nie tylko do nauki, ale także do rozwijania umiejętności społecznych, technicznych, międzykulturowych i innych, stając się przykładem dla innych uczniów i projektów.

Z punktu widzenia obserwatora, projekt był pouczający i edukacyjny dla uczestniczących w nim nastolatków na wielu poziomach: uczestnicy nie tylko zgłębili żydowską historię swoich miast, ale także rozwinęli inne ważne umiejętności związane z projektami grupowymi, badaniami archiwalnymi, pracą biograficzną, a nawet gościnnością podczas wizyt studyjnych w swoich miastach.

Podczas pierwszych warsztatów we Wrocławiu zwrócono uwagę na następujące kwestie:

- Spotkanie było kluczowe dla formowania grup i przygoto-

Centropa's mission is to preserve Jewish memory and bring history to life. We believe that history is best transmitted and taught through personal stories and connections. By using our archive of more than 1.200 interviews with Holocaust survivors from 14 different European countries, we try to transmit our guiding principles of “stories are universal, stories connect us all” in all educational projects we are involved in.

By further researching the Gizela Fudem story, the students from Tarnów and Wrocław not only assisted Centropa in fulfilling its mandate, but also continued to highlight the importance of story telling, the relevance of transmitting stories from the past, and the way stories can be used to not only learn history but also social, technical, cross-cultural and other skills becoming an example for other students and projects.

From an observer point of view, the project was instructive and educational for the participating teenagers in various regards. The participants learned intensively about the Jewish history of their own towns, they also developed other important skills concerning group projects, archival research, biographical work, and even hospitality when hosting each other's schools in their own towns.

During the first workshop in Wrocław, the following points were observed:

- The meeting was essential for the group's exploratory and preparatory phases. Not only were the outline of the exhibition and the division of roles decided upon, but early frustrations and challenges were discussed – setting the tone for a fruitful, collaborative and clear project for all.

wań. Nie tylko ustalono zarys wystawy i podział ról, ale także w odpowiednim momencie omówiono początkowe frustracje, trudności i wyzwania – co otworzyło drogę do transparentności oraz owocnej, wspólnej pracy dla wszystkich.

- Spacer po Wrocławiu ożywił historię lokalnej społeczności żydowskiej i pokazał, jak ważne jest dalsze zgłębianie tego tematu i własnej przeszłości.
- Szczególnie imponująca we Wrocławiu była wiodąca rola uczniów w zacieśnianiu więzi między grupami: animacje i wycieczki były prowadzone przez uczniów, stanowiły dla nich wyzwanie i zmuszały ich nie tylko do bycia obserwatorami, ale także aktywnymi uczestnikami projektu.

Podczas drugiego spotkania, w Tarnowie, grupy znacznie lepiej się poznały. Uczniowie nawiązali kontakt, a obie grupy z entuzjazmem podzieliły się swoimi dotychczasowymi odkryciami z badań i tym, jak wpłyną one na wystawę, podkreślając m.in.: prace archiwalne, kontakt z uniwersytetami, spacer edukacyjny, ćwiczenia z kreatywnego pisanie i wiele innych.

- Niezwykle istotny był kontakt z córką Gizeli Fudem, Barbarą Goldin, która chętnie podzieliła się dodatkowymi informacjami, dokumentami i wspomnieniami o swojej matce. Ta więź z córką osoby, której losy uczniowie badali i której śladami podążali po swoich miastach, pomogła urzeczywistnić biografię: dzięki temu historia nie jest już tylko historią, ale zostaje powiązana z prawdziwymi ludźmi i miejscami.
- Spacer po Tarnowie, zorganizowany przez uczniów, pokazał, że na tym etapie projektu wszyscy uczestnicy naprawdę poznali historię i życie Gizeli: miejsca stały się rozpoznawalne, historia zaczęła nabierać realnego wymiaru, a wszyscy uczestnicy poczułi się za nią odpowiedzialni.

- The walking tour of Wrocław brought Jewish history to life and showed the relevance of further researching this topic and one's own past.
- Particularly impressive in Wrocław was the leading role of the students in familiarizing the groups with each other: icebreakers and school tours were student-led, challenging and forcing them to not only be observers but active project participants.

During the follow up meeting in Tarnow there was a lot more familiarity between the groups. A recognition between the students as well as a real excitement in both groups to share what they had discovered so far in their research and how that would influence the exhibition: archival work, contact with universities, walking tours, creative writing exercises and more.

- A highlight was the initial contact with Gizela Fudem's daughter, Barbara, who was more than willing to share additional information, documents and memories of her mother. This connection to the daughter of the person the students were researching and in whose steps they were walking in their cities, helped bring the written biography into reality. Thus the story is no longer only a story, but connected to real people and places
- The walking tour in Tarnow was set up by the students and showcased how at this stage in the project all students had really become familiar with Gizela's story and life. Places were recognizable, the story started to become real, and ownership by all participants had been taken.

The final meet-up in Krakow was a true celebration: the opening of the student exhibition was impressive, the meeting with Bar-

Finałowe spotkanie w Krakowie było prawdziwym świętem: otwarcie wystawy uczniów było imponujące – wielkie znaczenie miało tu spotkanie twarzą w twarz z Barbarą Goldin, a także zaangażowanie uczniów i ich duma z wykonanej pracy. Naprawdę imponujący wysiłek, wpisujący się w zasadę Centropy, że opowiadana historia nigdy się nie kończy – wręcz przeciwnie, wciąż trwa, łącząc nas wszystkich.

Z partnerskiego punktu widzenia rola Żydowskiego Muzeum Galicja była naprawdę imponująca: koordynatorki projektu miały jasne oczekiwania wobec pracy uczniów i udało im się je przekazać w sposób motywujący i profesjonalny. Zachęcały i motywowały uczestników, uczyły ich wspomnianych umiejętności i zadbały o to, aby wszyscy byli dumni z końcowego efektu projektu – wystawy.

bara Goldin as well as the student involvement and their pride in the work done. A truly impressive effort, fulfilling Centropa's mandate that a story told is never finished – rather it keeps going on and on, connecting us all.

From a partner point of view, the role of the Galicia Jewish Museum was truly impressive. The project coordinators had a clear expectation of the students' work and managed to get this across in a motivational and professional manner. They encouraged and challenged the participants, taught them the skills mentioned above and ensured that the final project output, the student exhibition, was a project everybody is proud of.



Głosy uczennic i uczniów | Students' voices

„Gizela Fudem była kobietą niezwykłą. Przetrwiała Holocaust, lecz jej historia nie skończyła się na ocaleniu. Była kimś znacznie więcej. Żoną, która sama nauczyła chodzić i mówić męża po udarze. Matką, która wychowała swoją córkę na osobę wrażliwą i nieobojętną na krzywdę drugiego człowieka. Babcią, która kochała swoje wnuki bezwarunkowo i dzieliła się z nimi całą wiedzą i doświadczeniem. Serdeczną przyjaciółką, która utrzymywała kontakt z współocalonymi do końca życia. Gizela miała w sobie nieskończoną dobroć, nigdy nie żywiła do nikogo nienawiści. Zapamiętana zostanie na zawsze jako osoba wytrwała, życzliwa i inteligentna, która pomimo licznych krzywd i cierpienia jakich doznała, wciąż potrafiła zachować dobre serce. Przygotowujemy tę wystawę, by upamiętnić jej życie i uświadomić młodsze pokolenia, że za każdą tragedią stoi człowiek, który pokona wiele. Człowiek, który przetrwa i pokaże, że warto walczyć o szczęście.”

– fragment tekstu napisanego podczas prac nad wystawą

“Gizela Fudem was an extraordinary woman. She survived the Holocaust, but her story didn't end with survival. She was much more. A wife who taught her husband to walk and talk after a stroke. A mother who raised her daughter to be sensitive and not indifferent to the suffering of others. A grandmother who loved her grandchildren unconditionally and shared all her knowledge and experience with them. A dear friend who stayed in touch with her fellow survivors until the end of her life. Gizela possessed infinite kindness and never harbored hatred for anyone. She will be remembered forever as a persevering, kind, and intelligent person who, despite the many wrongs and suffering she endured, still managed to maintain a kind heart. We are preparing this exhibition to commemorate her life and to make younger generations aware that behind every tragedy stands a person who will overcome great things. A person who will endure and show that happiness is worth fighting for.”

– fragment of a text written during the development of the exhibition

Udział w projekcie wiele mnie nauczył, dzięki niemu poznałem lepiej historię Żydów w Polsce, wyniosłem wiele wspomnień z wizyty w Tarnowie, a także we Wrocławiu.

Tymon Duda

Projekt nauczył mnie ciekawego spojrzenia na świat. Dziękuję.

Z.B.

Taking part in this project allowed me to learn a lot, I got to know the history of Jews in Poland much better, and I have many memories from the visits in Tarnów and in Wrocław.

Tymon Duda

This project has taught me an interesting way to look at the world. Thank you.

Z.B.

Dzięki temu projektowi moja wiedza o losach osób pochodzenia żydowskiego znacznie się poszerzyła.

U.K.

Myślę, że ten projekt przede wszystkim pozwolił mi poznać wiele nowych osób oraz pomógł lepiej poznać moich znajomych. Dzięki projektowi nauczyłam się pracować w grupie. Dowiedziałam się również wielu rzeczy o historii mojego miasta oraz o życiu społeczności żydowskiej podczas wojny. #wivatcentropa! #kochamycentrope

U.K.

Projekt pozwolił mi poznać nowe osoby, poszerzył wiedzę o historii Żydów w czasie II wojny światowej. Mogłam również wcielić się w rolę przewodnika po swoim mieście. również pokazał mi jak ciekawy i interesujący może być taki projekt i podczas takiego projektu można się dobrze bawić.

Weronika Koziół

Jestem bardzo wdzięczna, że miałam okazję wziąć udział w takim projekcie. Nauczyłam się dzięki niemu wiele o kulturze żydowskiej, ale również o miastach (Tarnów, Wrocław) i ich historii. Dzięki temu, że poznałam i mogłam się skupić na indywidualnym przypadku, cała historia Holocaustu poruszyła mnie jeszcze bardziej. Oprócz tego nabyłam nowe umiejętności, takie jak praca pod presją czasu, praca w grupie, pisanie, research.

Marianna Paluszek

Thanks to this project, my knowledge about the fate of people of Jewish origin has expanded significantly.

U.K.

I think this project, above all, allowed me to meet many new people and helped me get to know my friends better. Thanks to the project, I learned how to work in a team. I also learned a lot about the history of my city and the life of the Jewish community during the war. #vivatcentropa! #welovecentropa

U.K.

The project allowed me to meet new people and broaden my knowledge of Jewish history during the Second World War. I also had the opportunity to take on the role of a guide in my own city. It also showed me how engaging and interesting such a project can be, and how much fun it can be.

Weronika Koziół

I'm incredibly grateful to have had the opportunity to participate in such a project. I learned a great deal about Jewish culture, but also about cities (Tarnów, Wrocław) and their history. Learning about and focusing on individual cases only made the overall history of the Holocaust even more moving. I also acquired new skills, such as working under pressure, teamwork, writing, and research.

Marianna Paluszek

Projekt pokazał mi jak ważne jest pielęgnowanie pamięci związanej z Holocaustem, tak aby nigdy więcej się to nie powtórzyło.

Kuba

Wspomnienia z projektu o Gizeli są jednymi z tych, które będę wspominać całe życie. Mimo ścisłej współpracy i osiągniętego celu to właśnie wspomnienia zostają z nami na całe życie, a te uważam za warte wspominania.

Aleksander

Udział w projekcie pozwolił otworzyć mi się na kulturę oraz rozwinął moją wiedzę o historii, tak samo jak poszerzył umiejętność pracy w grupie, szukania informacji i kontaktu z instytucjami.

NN

Ten projekt przedstawił nam życie kobiety, która urodziła się w naszej miejscowości. Dowiedzieliśmy się wiele informacji na jej temat. Projekt pokazał nam jak kobiety w tamtych czasach dawały sobie radę w życiu codziennym.

NN

Projekt wniósł wiele do życia uczniów jak i nauczycieli, a bardziej pokazał nam czasy, w których żyła Gizela, sytuacje i problemy z jakimi zmagali się ludzie w tamtych czasach. Uświadomiło nam to ciężar życia i ciężkich czasów wojny. Dzięki naszej wystawie mogliśmy opowiedzieć i pokazać historię, której inni już nie mogli.

NN

The project showed me how important it is to preserve the memory of the Holocaust so that it never happens again.

Kuba

The memories from the Gizela Fudem project are ones I'll cherish for the rest of my life. Despite the close collaboration and the goal achieved, it's the memories that stay with us forever, and I consider them worth remembering.

Aleksander

Participating in the project allowed me to open up to culture and developed my knowledge of history, as well as broadening my skills in working in a group, searching for information and contacting institutions.

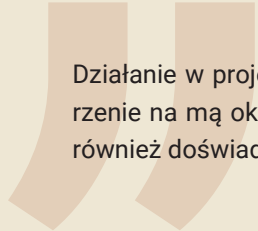
NN

This project introduced us to the life of a woman born in our town. We learned a lot about her. The project showed us how women of that time coped with everyday life.

NN

The project has made a significant impact on the lives of both students and teachers, and has shown us the times in which Gizela lived, the situations and problems people faced at that time. It has made us aware of the hardships of life and the harsh times of war. Thanks to our exhibition, we were able to tell and present a story that others could not.

NN



Działanie w projekcie nie tylko dało mi kompletnie nowe spojrzenie na mą okolicę i cały obraz drugiej wojny światowej, ale również doświadczenie w badaniu dokumentów archiwalnych.

Jakub Sukowski

Jakub Sukowski

Projekt pokazał mi, że dzięki dobrej i ciężkiej pracy można dużo razem zdziałać. Nie zawsze wszystko trzeba robić samemu, ponieważ w grupie każdy pomaga oraz słucha. Żydzi mają ciekawą kulturę, którą się zaciekawiłem i o której będę pamiętać.

J. Z.

Participating in the project not only gave me a completely new perspective on my area and the entire picture of the Second World War, but also experience in researching archival documents.

The project showed me that with good and hard work, you can accomplish a lot together. You don't always have to do everything alone, because in a group, everyone helps and listens. Jews have an interesting culture, which I've become intrigued by and will always remember.

J. Z.

Projekt był świetną szansą na rozwój umiejętności pracy w zespole. Tworzenie wystawy to nie tylko godziny spędzone w archiwum, choć te były niezwykle interesujące, ale też świetni ludzie z którymi kontakt na pewno nie skończy się po projekcie. Long live Centropa!

J. Z.

The project was a great opportunity to develop teamwork skills. Creating the exhibition wasn't just about hours spent in the archives, although those were incredibly interesting, but also about meeting wonderful people with whom I'm sure I'll stay in touch after the project. Long live Centropa!

J. Z.

Ten projekt dużo nauczył mnie o historii ludności żydowskiej.

G. K.

This project taught me a lot about the history of the Jewish people.

G. K.

Nauczyłam się rozmyślać wolniej, spokojniej.

Maja M.

I learned to think slower, more calmly.

Maja M.

Projekt o Gizeli wniósł do mojego życia wiele nowych doświadczeń. Jestem bardzo wdzięczna i szczęśliwa za możliwość udziału w tym projekcie.

M. S.

The project devoted to Gizela has brought many new experiences to my life. I am very grateful and happy for the opportunity to participate in this project.

M. S.

Przygotowanie tej wystawy było dla mnie czymś niesamowitym. Jestem bardzo wdzięczna za możliwość udziału w niej i za wiedzę, którą mogłam zdobyć.

K. S.

Czuję się dumna z tego, co zrobiliśmy i ile pracy i serca każdy z nas włożył, by ta wystawa mogła powstać. Jestem bardzo wdzięczna za to, że mogłam być częścią tego projektu, za wszystko czego się nauczyłam oraz za ludzi, których poznałam.

Hanna Góra

Preparing this exhibition was an incredible experience for me. I'm so grateful for the opportunity to participate and for the knowledge I gained.

K. S.

I feel proud of what we accomplished and the work and heart each of us put into making this exhibition possible. I'm so grateful to have been a part of this project, for everything I learned, and for the people I met.

Hanna Góra

Ten projekt dał mi dużo do myślenia i pokazał świat od innej strony. Wzbudził we mnie dużo emocji, tych pozytywnych jak i negatywnych.

Karolina G.

This project gave me a lot to think about and showed me the world from a different perspective. It stirred up a lot of emotions in me, both positive and negative.

Karolina G.

Projekt pozwolił mi lepiej zrozumieć wpływ wojny, głodu itd na życie ludzi w tamtym czasie.

Ola

The project allowed me to better understand the impact of war, famine, etc. on people's lives at that time.

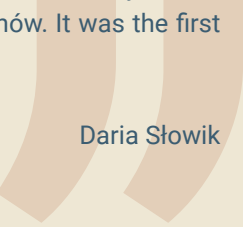
Ola

Projekt rozwinął moją kreatywność i poszerzył wiedzę na temat II wojny światowej i Tarnowa. Po raz pierwszy tak dobrze pracowało mi się w grupie.

Daria Słowik

The project developed my creativity and broadened my knowledge about the Second World War and Tarnów. It was the first time I'd ever worked so well in a group.

Daria Słowik



Projekt o Pani Gizeli Fudem jest dla mnie symbolem i niejako przedstawicielem historii wszystkich osób, które przeżyły piekło wojny, opresji oraz obozów koncentracyjnych. Nie wszyscy z nich mogli tak jak Pani Gizela opowiedzieć i uwiecznić swoją historię, więc dlatego jest to tak ważne, aby opowiadać i dzielić się historiami, które mieliśmy przywilej poznać.

Filip

Pierwszy raz uczestniczyłem w tego typu projekcie. Wspomnienia z nim związane pozostaną w mojej głowie do końca życia, a wiedza i historia tych ludzi na zawsze zmieniły moje podejście do wojny i mój punkt patrzenia na świat.

Eryk R.

Projekt ten pozwolił mi lepiej poznać oba miasta – Tarnów i Wrocław, ich wojenną historię oraz losy ludzi pochodzenia żydowskiego. Jest to projekt, który otworzył mi oczy. Pokazał, że nie zawsze w życiu jest łatwo, ale zawsze trzeba walczyć do końca niezależnie od celu, czy jest to błądostka, czy zależy od tego nasze życie. Warto walczyć tak jak to zrobiła bohaterka projektu – Pani Gizela Fudem.

Roksana Paryż

Myślę, że przygotowywanie tej wystawy było dla każdego z nas unikatowym doświadczeniem i pomimo tego, że tematy podejmowane nie należały do kolorowych i łatwych, pozwoliły nam wszystkim się zjednoczyć i pracować razem.

NN

For me, the project about Mrs. Gizela Fudem is a symbol and, in a way, a representative of the stories of all those who survived the hell of war, oppression, and concentration camps. Not all of them were able to tell and immortalize their stories like Mrs. Fudem, which is why it's so important to tell and share the stories we had the privilege of hearing.

Filip

This was the first time I had participated in a project of this type. The memories associated with it will remain with me for the rest of my life, and the knowledge and stories of these people forever changed my approach to war and my perspective on the world.

Eryk R.

This project allowed me to better understand both cities – Tarnów and Wrocław – their wartime histories, and the fate of people of Jewish descent. It was an eye-opening project. It showed me that life isn't always easy, but you always have to fight to the end, regardless of the goal, whether it's trivial or your life depends on it. It's worth fighting, as the project's heroine, Gizela Fudem, did.

Roksana Paryż

I think that preparing this exhibition was a unique experience for each of us, and even though the topics discussed were not colorful or easy, it allowed us all to unite and work together.

NN

Projekt poszerzył moją wiedzę o mieście i historii tamtych czasów. Bardzo się cieszę, że wzięłam w nim udział, ponieważ poznałam masę ciekawych i fajnych ludzi. #vivatcentropa

Weronika Banaś

Ten projekt pozwolił mi zobaczyć II wojnę światową z perspektywy świadka. Pokazał mi także jak z wielkim zaangażowaniem moi koledzy i koleżanki oddali się temu projektowi. Jestem pod wielkim wrażeniem i im za to serdecznie dziękuję. Pokazali mi, że nawet w ciężkich warunkach jesteśmy w stanie zrobić wiele dla dobra innych. Bo Łączy Nas Pamięć.

NN

Projekt o Gizeli Fudem nauczył mnie współpracy.

NN

Jest to nasze trzecie spotkanie z klasą z Wrocławia, niestety już ostatnie. Prowadziliśmy projekt o Gizeli Fudem. Bardzo poruszyła mnie jej historia, a projekt pozwolił mi zobaczyć jak wyglądało życie podczas II wojny światowej. Dzięki temu projektowi rozumiałam wiele trudności jakie społeczność żydowska przeżywała podczas wojny i dało mi to dużo do myślenia na temat tamtych wydarzeń. Jestem bardzo wdzięczna, że mogłam uczestniczyć w tym wspaniałym projekcie. Dało mi to dużo do myślenia, rozumiałam jak źle mieli kiedyś ludzie oraz zainspirowało mnie do dalszych, podobnych poszukiwań historii i innych ludzi.

NN

The project broadened my knowledge of the city and the history of that era. I'm very glad I participated because I met so many interesting and cool people. #vivatcentropa

Weronika Banaś

This project allowed me to see World War II from a witness' perspective. It also showed me the incredible dedication my colleagues have given to this project. I am deeply impressed and sincerely thank them for that. They have shown me that even in difficult circumstances, we are capable of doing much for the good of others. Because Memory Unites Us.

NN

The project about Gizela Fudem taught me cooperation.

NN

This is our third meeting with the class from Wrocław, and unfortunately, it's our last. We conducted a project about Gizela Fudem. I was deeply moved by her story, and the project allowed me to see what life was like during the Second World War. Thanks to this project, I understood the many hardships the Jewish community endured during the war and it gave me much to reflect on. I'm very grateful to have been able to participate in this wonderful project. It gave me much food for thought, made me understand how difficult people once were, and inspired me to continue similar research into history and other people.

NN

Udział w tym projekcie był wspaniałą przygodą połączoną z ciężką pracą, która końcowo przyniosła niesamowite efekty w postaci pięknej wystawy. Wiele dni, a nawet tygodni poświęconych na poszukiwanie informacji oraz osób i organizacji, które w jakikolwiek sposób były w stanie nam pomóc. Był to okres nawiązywania nowych znajomości z uczniami ze szkoły w Tarnowie, a także zdobywania nowych doświadczeń związanych z tworzeniem tak ważnych projektów ukazujących nam przeszłość, o której wiele osób już przestaje myśleć, a jest ona, jak widać, bardzo ważna.

Marcin Kamiński

Participating in this project was a wonderful adventure combined with hard work, which ultimately yielded incredible results in the form of a beautiful exhibition. Many days, even weeks, were devoted to searching for information and finding people and organizations who could help us in any way. It was a time of making new friends with students from the school in Tarnów, as well as gaining new experiences related to creating such important projects that reveal a past that many people no longer think about, but which, as you can see, is very important.

Marcin Kamiński

Głos rodziny | Family's voice

Wysiłek włożony w ten projekt, jego zakres i głębia, a przede wszystkim, serce, dobra wola i chęć zrozumienia, były czymś dużo większym niż mogłam sobie wyobrazić. Fakt, że gdzieś na świecie żyje grupa ludzi – większość tak młodych, że łatwo mogliby być moimi wnukami – którzy tyle wiedzą o mojej Mamie i którzy rozumieją, że jej doświadczenie jest tylko jedną permutacją milionów, jest w moich oczach niezwykle.

Życie nauczyło mnie, że każdy naród, każda grupa etniczna lub religijna ma potencjał i na zło i na dobro oraz, że największym wrogiem dobra nie jest zło, ale obojętność. W dzisiejszych bardzo skomplikowanych czasach, świadomość, że dobra wola i tolerancja ma swoich ambasadorów, do których należy przyszłość, daje mi nadzieję.

– Barbara Goldin, córka Gizeli Fudem

The effort put into this project, its scope and depth, and above all, the heart, goodwill, and willingness to understand, were far greater than I could have imagined. The fact that somewhere in the world there is a group of people—most so young they could easily be my grandchildren—who know so much about my mother and who understand that her experience is just one permutation of millions, is extraordinary in my eyes.

Life has taught me that every nation, every ethnic or religious group has the potential for both evil and good, and that the greatest enemy of good is not evil but indifference. In these very complicated times, the knowledge that goodwill and tolerance have their ambassadors, to whom the future belongs, gives me hope.

– Barbara Goldin, Gizela Fudem's daughter

1. Arkusz ocen Gizeli Fudem. Publiczna Szkoła Powszechna Żeńska im. Królowej Jadwigi, rok szkolny 1931/1932.

Gizela Fudem's grade sheet. Queen Jadwiga Public Primary School for Girls, school year 1931/1932.

Źródło / Source: Archiwum Narodowe w Krakowie Oddział w Tarnowie.

1.

Oddział: *drugi* Rocznik:

Nr. *14*

Nazwisko i imię ucznia (uczenicy): *Grünberg Gizela*

Dzień, miesiąc i rok urodzenia: *24 listopada 1924*

Miejsce urodzenia: *Tarnów* Powiat: *Tarnów* Wojew.: *Kraków*

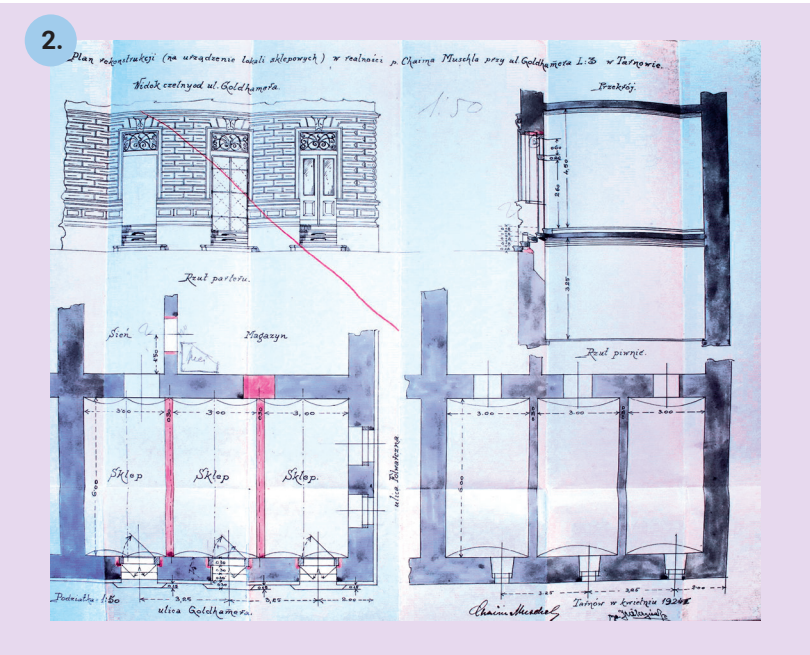
Religia (wyznanie): *majest.*

Nazwisko i imię, stan i miejsce zamieszkania ojca, matki lub opiekuna:
Grünberg Józef - kupiec, Szpitalna, 16.

Rok szkolny 1931/32.

Otrzymuje stopnie następujące	Za I półrocze	Za II półrocze
ze sprawowania się	<i>bardzo dobry</i>	<i>bardzo dobry</i>
z nauki religii	<i>bardzo dobry</i>	<i>bardzo dobry</i>
.. języka polskiego . . .	<i>bardzo dobry</i>	<i>bardzo dobry</i>
.. języka niemieckiego .	—	—
.. języka	—	—
.. rachunków z geom. . .	<i>bardzo dobry</i>	<i>bardzo dobry</i>
z nauki przyrody	—	—
z przyrody żywej . . .	—	—
z fizyki i chemji	—	—
z higieny	—	—
z nauki geografji i nauki o Polsce współczesnej	—	—
z nauki historii	—	—
.. rysunków	<i>bardzo dobry</i>	<i>bardzo dobry</i>
.. robót ręcznych	<i>bardzo dobry</i>	<i>bardzo dobry</i>
.. śpiewu	<i>dobry</i>	<i>dobry</i>
.. ćwiczeń cielesnych . .	<i>bardzo dobry</i>	<i>bardzo dobry</i>
.. robót kobiecych	—	<i>dobry</i>
Wynik ogólny	<i>bardzo staranny</i>	<i>bardzo dobry</i>
Liczba opuszczonych godzin szkolnych	<i>75</i>	<i>87</i>
z czego nieusprawdliwiono	—	—
Liczba spóźnień	—	—
z czego nieusprawdliwiono	—	—
Data wydania świadectwa	<i>31 stycznia, 1932 r.</i>	<i>28 marca, 1932 r.</i>

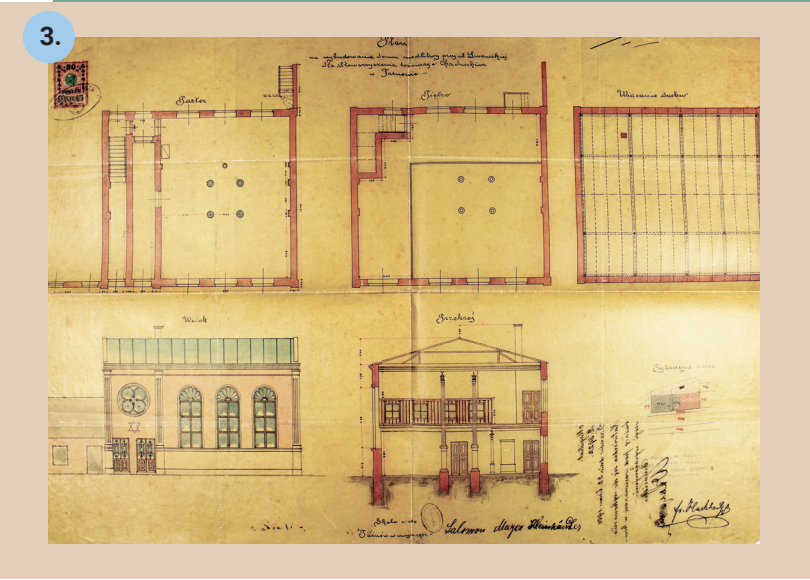
Miejsce na wpisanie uwag złączonych z klasyfikacją:



2. Rzut budynku mieszkalno-handlowego w Tarnowie należącego do dziadka Gizeli Fudem.

Floor plan of a residential and commercial building in Tarnów belonging to Gizela Fudem's grandfather.

Źródło/Source: Archiwum Narodowe w Krakowie Oddział w Tarnowie



3. Projekt budynku synagogi „Chaduschim”, autorstwa Franciszka Hackbeila „starszego”, 1901 r.

Design of the “Hadushim” synagogue building, authored by Franciszek Hackbeil “the elder”, 1901.

Źródło/Source: Archiwum Narodowe w Krakowie Oddział w Tarnowie (ANK O.T., ZMIPMRNwT, sygn. AU 109, teczka „Lwowska 32”, s. 143).



4. Tarnów, ul. Lwowska 32, 1940/1941 r. Budynek synagogi chasydzkiej „Chaduschim”. Zdjęcie ze zbiorów Marka Tomaszewskiego.

Tarnów, ul. Lwowska 32, 1940/1941. Building of the “Hadushim” Hasidic synagogue. Photo from Marek Tomaszewski's collection.

Dyplom inżynierski Gizeli Fudem z 1953 roku.

Gizela Fudem's engineering degree diploma from 1953.

Źródło: Archiwum Politechniki Wrocławskiej, akta studenckie, s.163/1 p.117

Source: Archive of the Wrocław University of Science and Technology, student records, s.163/1 p.117

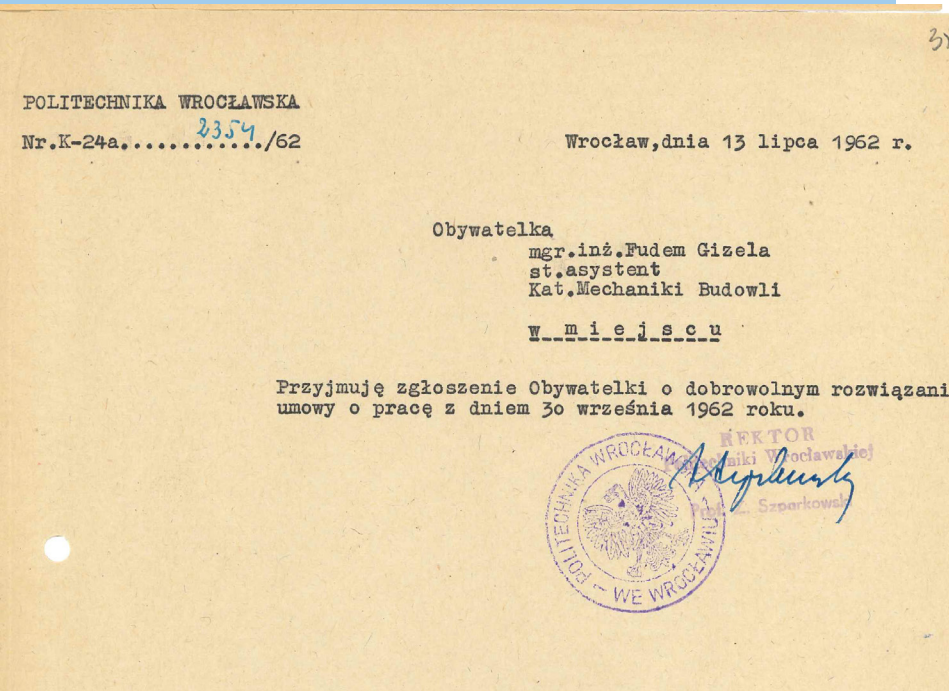
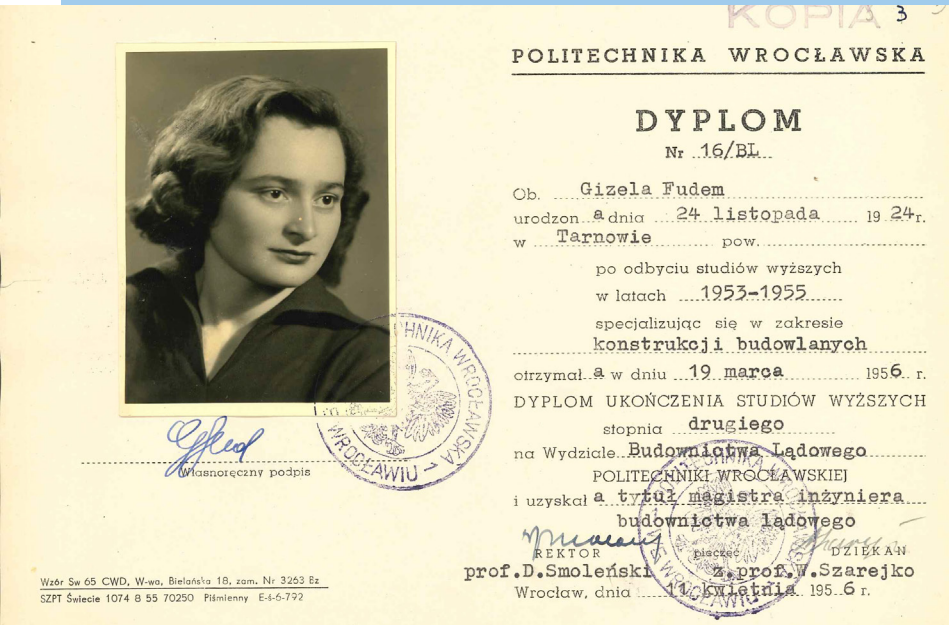


Dyplom magisterski Gizeli Fudem z 1956 roku.

Gizela Fudem's master's degree diploma from 1956.

Źródło: Archiwum Politechniki Wrocławskiej, akta studenckie, s.163/1 p.117

Source: Archive of the Wrocław University of Science and Technology, student records, s.163/1 p.117

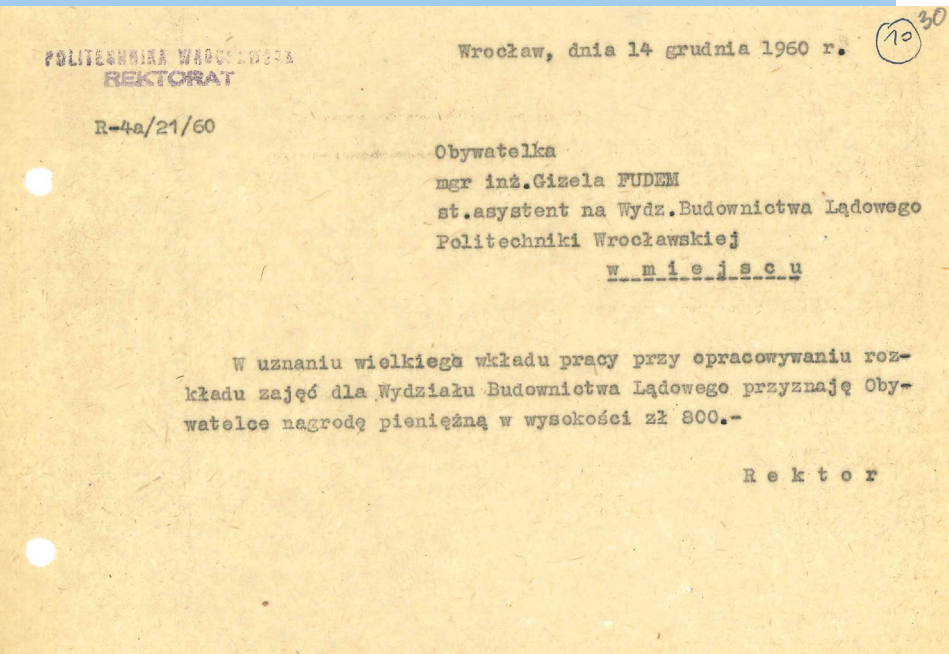


Gizela Fudem była bardzo ceniona na uczelni, o czym świadczą otrzymane przez nią w 1954 i 1960 roku nagrody rektora.

Gizela Fudem was highly regarded at the university, as evidenced by the Rector's awards she received in 1954 and 1960.

Źródło: Archiwum Politechniki Wrocławskiej, akta osobowe, s. 161/1 p. 49

Source: Archive of the Wrocław University of Science and Technology, personal files, s. 161/1 p. 49



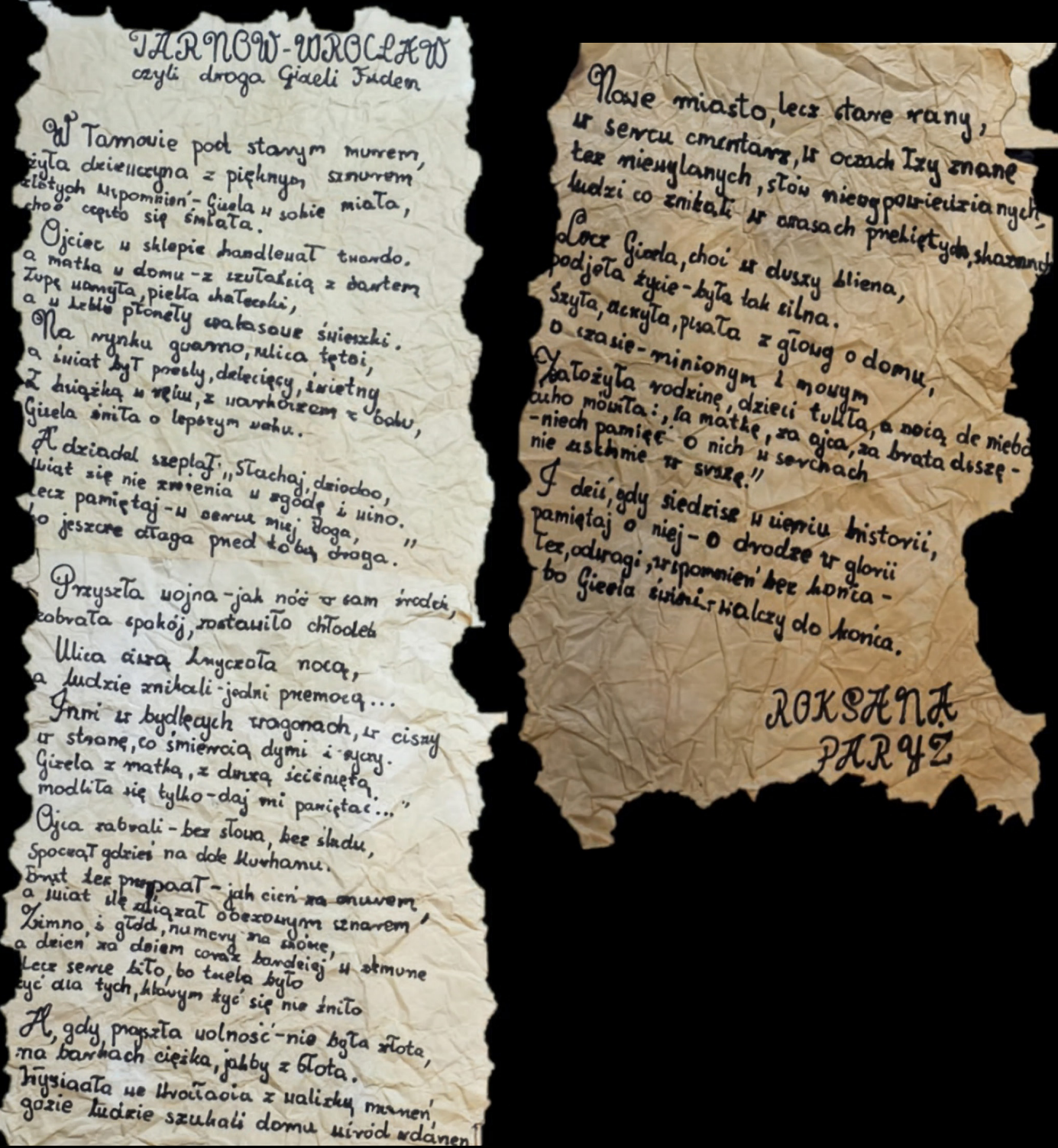


Dwie siostry: Tauba i Gizela. Grafika Gabriela Kawy
Two sisters: Tauba and Gizela. Picture by Gabriel Kawa

„Barwy Życia”
Był czas piękny, rzęsisty.
Inne to były czasy,
Szacunek każdy miał,
On nie nie kosztował,
Lecz nieubłaganie zbliżała się
..... Wojna.
Okrutna i podła,
Lecz potem powstała
Wolna i silna Polska
Przeżyła te lata,
Jedna z niewielu.
Nazywa się Gizela Fudem
Nie dość, że Żydówka
to jeszcze wytrwała Polka
Kim jest dzisiaj się niebawem...

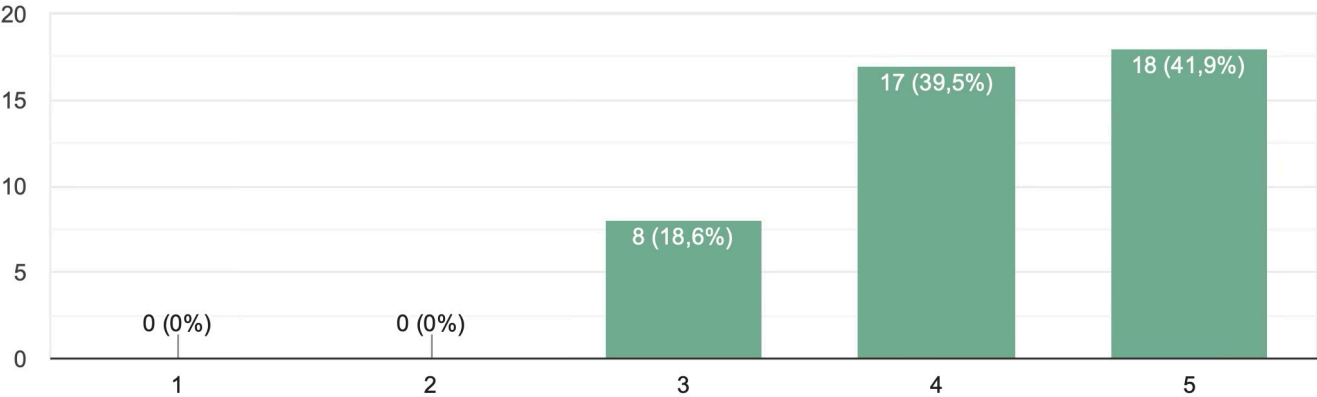
Wiersz Natalii Kabat „Barwy Życia”
A poem by Natalia Kabat “The Colours of Life”

na kolejnej stronie: Wiersz Roksany Paryż „Tarnów-Wrocław czyli
droga Gizeli Fudem”
on the next page: A poem by Roksana Paryż “Tarnów-Wrocław or the Path
of Gizela Fudem”



4. Udział w projekcie podniósł poziom mojej wiedzy na temat kultury żydowskiej, historii Żydów, Holokaustu i dziedzictwa żydowskiego.

Skala 1–5:
1 = wcale
5 = w znacznym stopniu



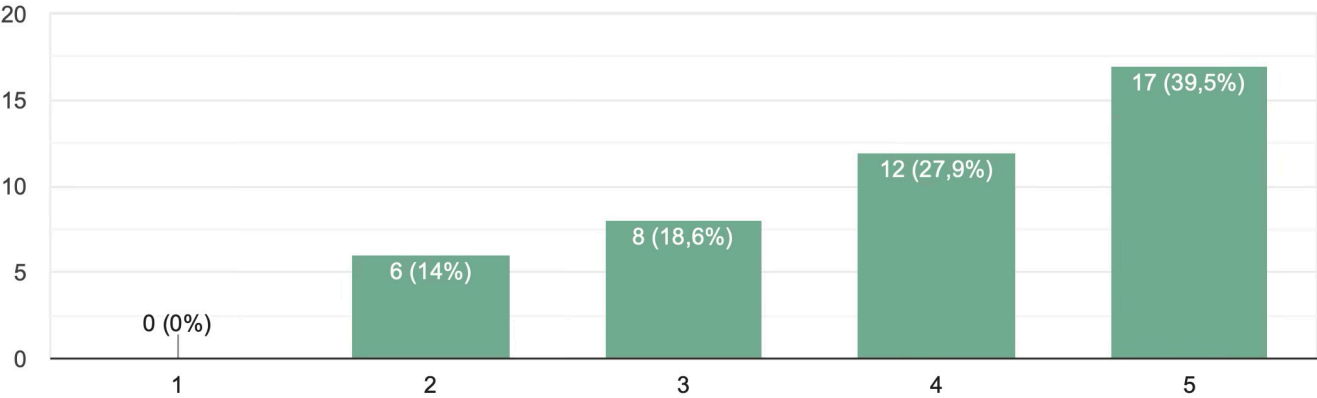
Średnia odpowiedź | Average rating:
4,23

4. Participation in this project allowed me to broaden my knowledge of Jewish culture, history of the Jews, the Holocaust and Jewish heritage.

Scale 1–5:
1 = not at all
5 = significantly

5. Uczestnicząc w projekcie lepiej poznałam / poznałem historię mojego miasta.

Skala 1–5:
1 = wcale
5 = w znacznym stopniu



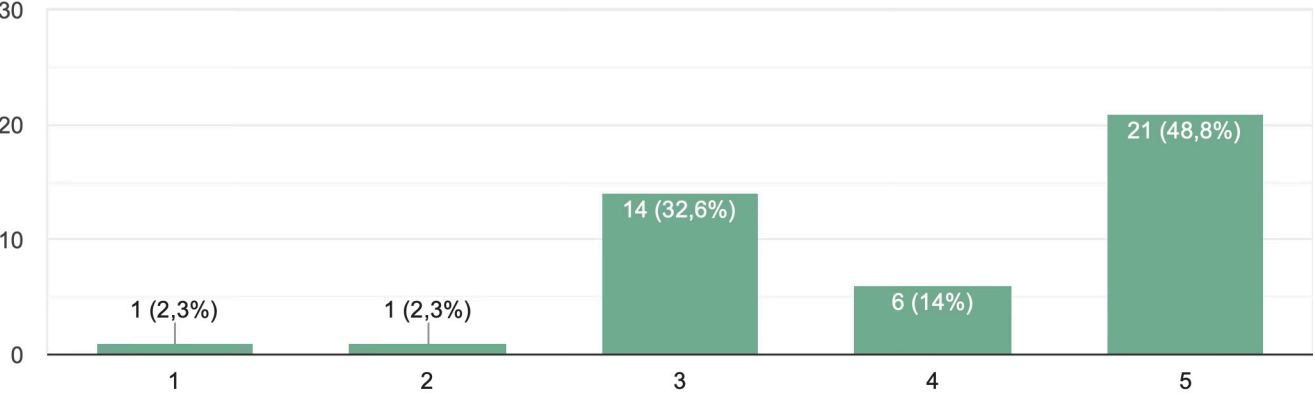
Średnia odpowiedź | Average rating:
3,93

5. The project helped me to learn more about my city's history.

Scale 1–5:
1 = not at all
5 = significantly

6. Udział w projekcie pozwolił mi lepiej zrozumieć zagadnienia związane z ksenofobią, wykluczeniem, prześladowaniem grup mniejszościowych.

Skala 1–5:
1 = wcale
5 = w znacznym stopniu



Średnia odpowiedź | Average rating:
4,05

6. Taking part in this project allowed me to better understand the problems relating to xenophobia, discrimination and persecution of minority groups.

Scale 1–5:
1 = not at all
5 = significantly

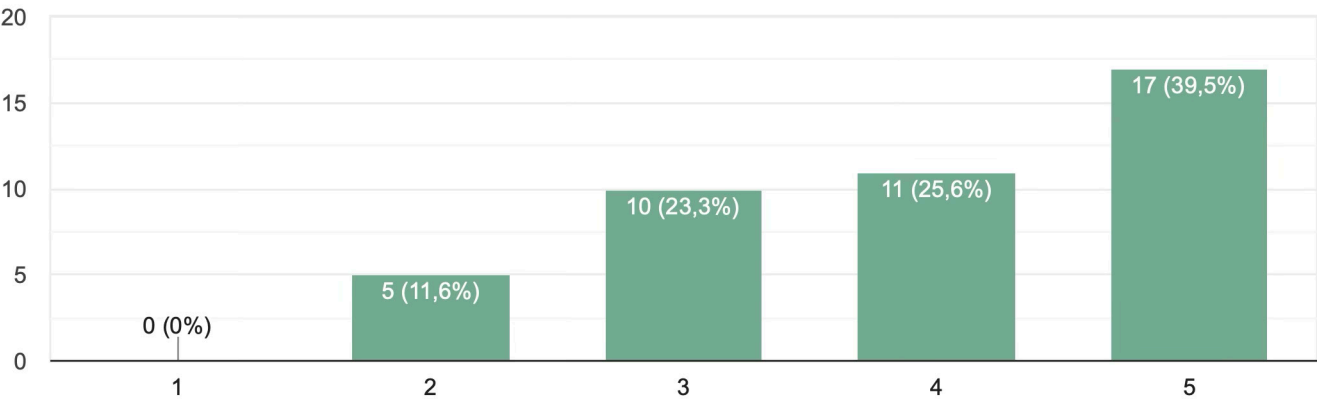


7. Udział w projekcie pozwolił mi zdobyć nowe umiejętności.

Skala 1–5:

1 = wcale

5 = w znacznym stopniu



Średnia odpowiedź | Average rating:

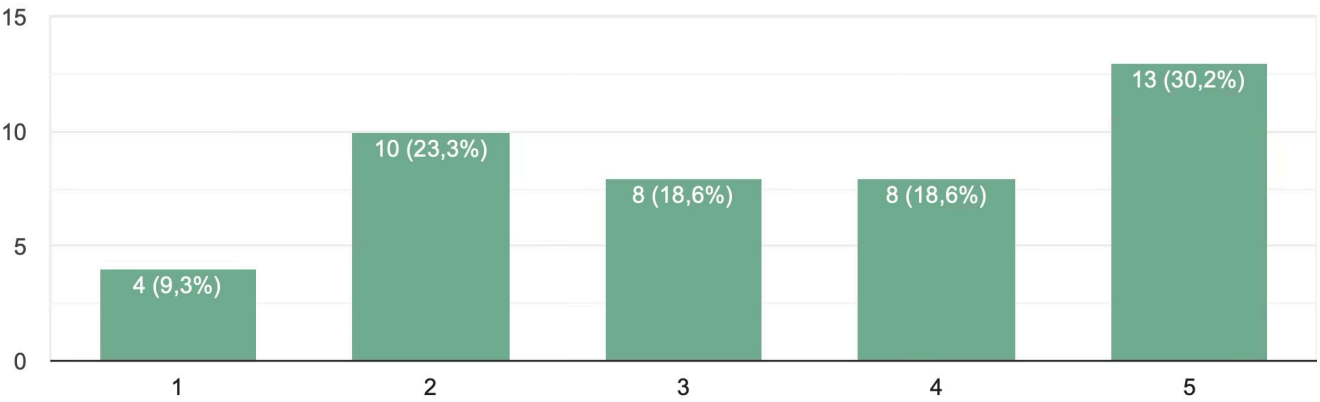
3,93

8. Uczestnicząc w projekcie nawiązałem / nawiązałam nowe kontakty.

Skala 1–5:

1 = wcale

5 = w znacznym stopniu



Średnia odpowiedź | Average rating:

3,37

7. This project allowed me to gain news skills

Scale 1–5:

1 = not at all

5 = significantly

8. During this project I made new contacts.

Scale 1–5:

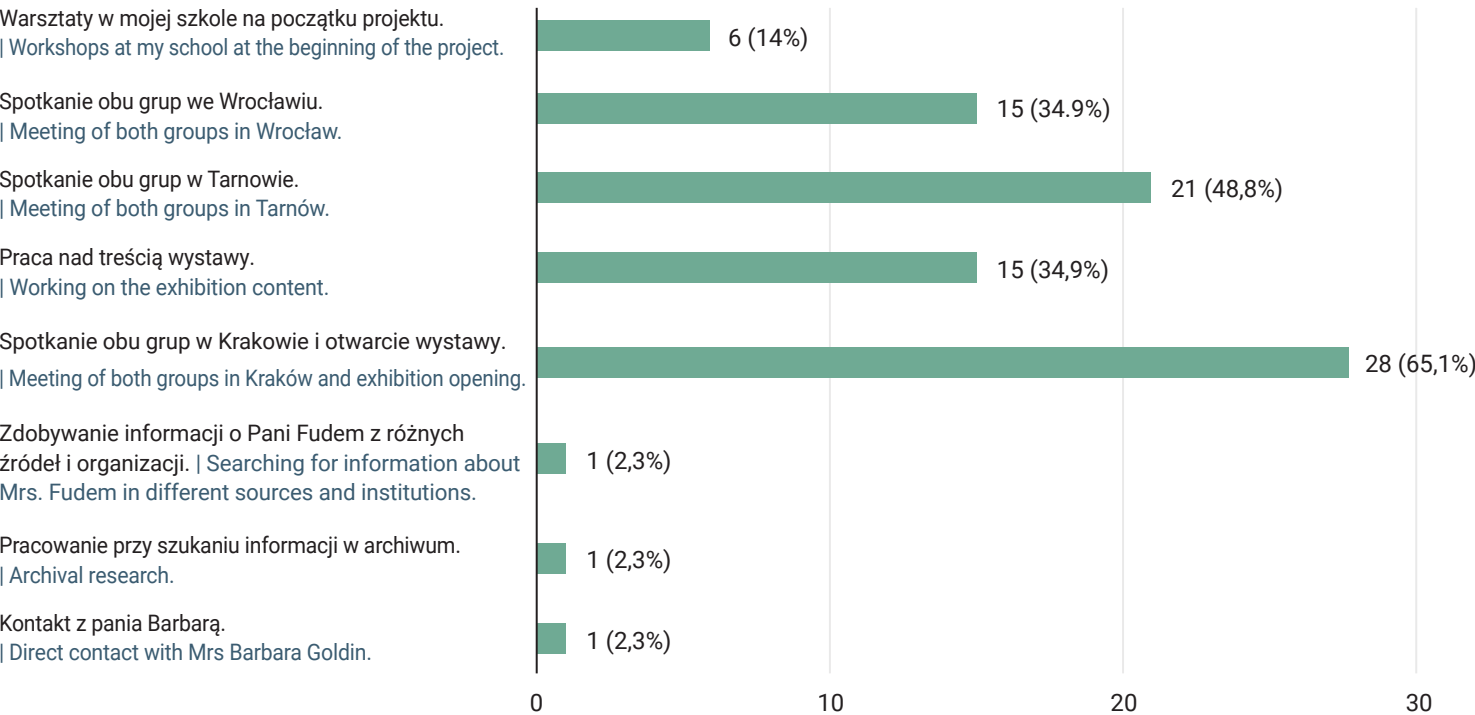
1 = not at all

5 = significantly



9. Które elementy tego projektu miały dla Ciebie największe znaczenie? (możesz zaznaczyć więcej niż jedną odpowiedź)

9. Which elements of the project were most important to you? (You can select more than one answer)



10. Czy poleciałabyś / polecilibyś koleżankom i kolegom udział w podobnych programach?



11. Co zmienić/poprawić w projekcie? Które elementy projektu warto byłoby ulepszyć lub zmienić?

Podsumowanie odpowiedzi na pytanie otwarte:

- Projekt był sukcesem, nic nie trzeba zmieniać (11 odpowiedzi)
- Więcej czasu na integrację grup i bliższa współpraca szkół (11 odpowiedzi)
- Więcej spotkań obu grup i wyjazdów (6 odpowiedzi)
- Nie mam zdania (6 odpowiedzi)
- Poprawić komunikację i terminowość (3 odpowiedzi)
- Zmniejszyć liczbę uczestników projektu i bardziej precyzyjnie rozdzielić zadania (3 odpowiedzi)
- Większa promocja projektu (2 odpowiedzi)
- Uzależnić udział w projekcie od realnych działań uczestników – jeśli dana osoba się nie angażuje i nie współpracuje powinna zostać wykluczona z projektu (1 odpowiedź)

10. Would you recommend participating in similar programs to your friends?

11. Which aspects of the project would be worth improving or changing?

Summary of responses to the open-ended question:

- The project was a success; nothing needs to be changed (11 responses)
- More time for group integration and closer cooperation between schools (11 responses)
- More meetings and trips between both groups (6 responses)
- No opinion (6 responses)
- Improve communication and punctuality (3 responses)
- Reduce the number of project participants and more precisely allocate tasks (3 responses)
- Increase project promotion (2 responses)
- Make participation in the project dependent on participants' actual actions – if a person is not engaged and does not cooperate, they should be excluded from the project (1 response)

12. Twoje przemyślenia na temat tego projektu – co z niego wynosisz, co było dla Ciebie szczególnie ważne?

Wybrane cytaty z odpowiedzi uczestników.

- Wiedza o społeczności żydowskiej oraz o życiu Gizeli Fudem
- Poczucie sprawczości
- Nowe znajomości, ale również wiedzę na temat mojego rodzinnego miasta oraz znajomość historii Żydów
- Nowe umiejętności, znajomości i ciekawe doświadczenie. Poznałam historię Tarnowa z innej perspektywy.
- Wynoszę wiele pytań na które sama potrafię już odpowiedzieć...
- Sama inicjatywa wydaje mi się ważna, angażowanie młodzieży w ten temat również. Cieszę się, że mogłam wziąć w nim udział jednak trochę niekomfortowo czułam, że realizujemy go w obliczu obecnej sytuacji międzynarodowej, niestety to nie zależy od nas.
- Większą wiedzę, która może przydać mi się w przyszłości, polepszenie kontaktu z ludźmi z mojej szkoły oraz nawiązanie nowych znajomości z ludźmi z drugiej szkoły.
- Nikt nie ma prawa do dyskryminacji mniejszości
- To, że mogłam dowiedzieć się więcej o kulturze żydowskiej i dawnych czasach oraz przy okazji odwiedzić nowe miejsca i poznać ludzi o podobnych zainteresowaniach.
- Większa wiedzę na temat Holokaustu i zrozumienie co przechodzili ludzie podczas okupacji.
- Myślę że z tego projektu wynoszę bardzo dużo pozytywnych wspomnień i nowych doświadczeń. Poznałam bardzo dużo nowych wspaniałych młodych ludzi, poznałam historię nie tylko swojego miasta ale też Wrocławia. Nauczyłem się szukać informacji. Ten projekt na zawsze zmienił moje życie i pogląd na świat.
- Projekt pozwolił mi lepiej poznać kulturę żydowską, zrozumieć źródła prześladowań i podkreślił istotę pielęgnowania pamięci o zbrodniach podczas II wojny światowej.
- Nauczyłam się lepiej współpracować i zdobywać nowe informacje. Cieszę się, że miałam okazję bliżej poznać historię ofiary Holokaustu, patrząc na nią jednostkowo, a nie masowo.
- Uważam, że takie projekty są ważne w celu edukacji pokoleń w formie profilaktycznej, aby takie zbrodnie się już

12. Your thoughts on this project – what do you take away from it, what was particularly important to you?

Selected quotes from the participants' responses.

- Learning about the Jewish community and the life of Gizela Fudem
- A sense of empowerment
- New acquaintances, but also knowledge about my hometown and Jewish history.
- New skills, connections, and interesting experiences. I learned the history of Tarnów from a different perspective.
- I'm taking away many questions that I can now answer myself...
- The initiative itself seems important to me, as is engaging young people in this topic. I'm glad I could participate, but I felt a bit uncomfortable implementing it in the face of the current international situation; unfortunately, that's beyond our control.
- Greater knowledge that may be useful in the future, improved contact with people from my school, and making new friends with people from another school.
- No one has the right to discriminate against minorities.
- The fact that I was able to learn more about Jewish culture and the past, and at the same time, visit new places and meet people with similar interests.
- Greater knowledge about the Holocaust and understanding what people went through during the occupation.
- I think I'm taking away a lot of positive memories and new experiences from this project. I met a lot of wonderful young people and learned about the history not only of my city but also of Wrocław. I learned how to research information. This project forever changed my life and my worldview.
- The project allowed me to better understand Jewish culture, understand the sources of persecution, and emphasized the importance of preserving the memory of the crimes committed during the Second World War.
- I learned to collaborate better and acquire new information. I'm glad I had the opportunity to learn more about the story of a Holocaust victim, looking at them individually rather than en masse.

nie zdarzały. Najważniejsze dla mnie było wynieść jak największą lekcję z tego projektu i zobaczyć zaangażowanie innych uczestników.

- Uważam, że projekt ten był czymś fajnym, nowym, pozwolił mi odkryć moje miasto – Tarnów, Wrocław, historię wojenną tych miast oraz historię ludzi pochodzenia żydowskiego oraz poznać historię Pani Gizeli Fudem, która naprawdę jest ciekawą postacią, a tym samym reprezentuje innych, tych którzy już za siebie nie opowiedzą, ale żyją w pamięci naszej i dalszych pokoleń. Dlatego cieszę się, że tę wiedzę mogliśmy przekazać dalej.
- To, że dzięki naszej pracy, więcej osób pozna historię Gizeli, wcześniej nie znaną szerszej publiczności.
- Ogólnie ważne było dla mnie przekazanie historii pani Gizeli wielu innym osobom, czuję się bardzo wdzięczna, że mogłam uczestniczyć w takim projekcie. Szczególnie cieszę się z tego, że udało nam się skontaktować z wnuczką i córką, panią Barbarą, bo pozwoliło nam to bardziej „wejść” w jej historię (...) dostaliśmy więcej zdjęć niż tylko te, które były ogólnie dostępne, i cieszę się, że ostatecznie mogliśmy spotkać panią Barbarę. Otwarcie wystawy było bardzo emocjonalne i wiem, że będę czuła pustkę jak wrócić do domu, bo ten projekt się skończył, ale cieszę się, że wystawa przyjedzie też do naszej szkoły – może uda nam się zrobić szkolne otwarcie i przekazać historię pani Gizeli jeszcze większej liczbie osób.
- Wynoszę z niego nowe doświadczenia związane z pracą w większej grupie, również z uczniami z innego miasta, a także przeszukiwanie wszystkich potencjalnych źródeł, aby znaleźć jakieś wartościowe informacje.
- Poszerzyłam wiedzę o historii i kulturze żydowskiej, lepiej rozumiejąc kontekst wydarzeń i znaczenie pamięci historycznej. Możliwość poznania prawdziwych historii i losów ludzi, a nie tylko suchych faktów.

- I believe that projects like this are important for educating generations in a preventative way so that such crimes don't happen again. The most important thing for me was to learn as much as possible from this project and see the commitment of the other participants.
- I think this project was something cool and new. It allowed me to discover my city – Tarnów and Wrocław – the war-time history of these cities, as well as the history of people of Jewish descent. It also allowed me to learn the story of Ms. Gizela Fudem, who is a truly interesting figure and thus represents others, those who will no longer speak for themselves, but who live on in our memories and those of future generations. Therefore, I'm glad we were able to pass this knowledge on.
- Thanks to our work, more people will learn about Gizela's story, previously unknown to the general public.
- Overall, it was important for me to share Ms. Gizela's story with many others, and I feel very grateful to have been able to participate in such a project. I'm especially pleased that we were able to contact her granddaughter and daughter, Ms. Barbara, because it allowed us to delve deeper into her story (...) we received more photos than just those that were publicly available, and I'm glad that we finally got to meet Ms. Barbara. The exhibition opening was very emotional, and I know I'll feel empty when I get home, as this project is over. But I'm glad the exhibition will also come to our school – maybe we'll be able to organize a school opening and share Ms. Gizela's story with even more people.
- I'm gaining new experiences from it, working in a larger group, including with students from another city, and searching all possible sources to find valuable information.
- I've expanded my knowledge of Jewish history and culture, better understanding the context of events and the importance of historical memory. It's been an opportunity to learn about real stories and people's fates, not just dry facts.

Od koordynatorek projektu | From project coordinators

Anna Wencel & Jessica Szczepańska
Żydowskie Muzeum Galicja | Galicia Jewish Museum

Projekt oparty na biografii Gizeli Fudem, zrealizowany we Wrocławiu i Tarnowie, miał na celu podniesienie wiedzy i zwiększanie świadomości na temat osób, miejsc i wydarzeń w obu miastach, poprzez które można lepiej zrozumieć lokalną historię. Był on próbą zmierzenia się z trudną przeszłością: niemiecką nazistowską okupacją Polski i Zagładą społeczności żydowskich, tematem przedwojennego i powojennego antysemityzmu w Polsce, żydowskiej tożsamości przed i po Holokauście. Ale istotny był także współczesny wymiar tego projektu: dzisiejsze wyzwania związane z nietolerancją, ksenofobią, antysemityzmem. Młodzież uczestnicząca w projekcie badała historię z przeszłości, ale odnalazła w niej przesłanie dla współczesności i przyszłości. Niezwykle ważne było w tym projekcie łączenie różnych grup odbiorców: osób w różnym wieku, wywodzących się z różnych środowisk, a przez to przyczynienie się do budowania nowej kultury pamięci – takiej, która pozwala budować mosty pomiędzy pokoleniami i grupami społecznymi.

Ten projekt był dla nas doświadczeniem wyjątkowym. Z dumą obserwowałyśmy, jak uczniowie i uczennice angażują się w poznawanie historii Gizeli Fudem, jak z wrażliwością, uważnością i dojrzałością odkrywają związane z nią miejsca w swoich miastach. Ich otwartość, kreatywność oraz gotowość do podejmowania trudnych tematów przerosły nasze oczekiwania. Zdobywali wiedzę i budowali głęboką relację z historią, która stała się dla nich osobistym doświadczeniem.

Warsztaty, spotkania i wizyty studyjne były pełne emocji – wzruszeń, refleksji, trudności, ale przede wszystkim radości ze wspólnego działania i odkrywania nowych perspektyw. Było dla nas niezwykle poruszające patrzeć, jak młodzież dojrzewa w trakcie tego procesu, jak uczy się współpracy i empatii, a także jak odważnie podejmuje dialog o pamięci, odpowiedzialności i przyszłości.

The project, based on the biography of Gizela Fudem and carried out in Wrocław and Tarnów, aimed to raise knowledge and awareness about people, places, and events in both cities, through which we can better understand local history. It was an attempt to grapple with the difficult past: the German Nazi occupation of Poland and the extermination of Jewish communities, the topic of pre – and post-War antisemitism in Poland, and Jewish identity before and after the Holocaust. But the contemporary dimension of this project was also important: today's challenges related to intolerance, xenophobia, and antisemitism. The young people participating in the project explored the past, but found in this story a message for the present and the future. Connecting diverse audiences—people of different ages and backgrounds—was crucial in this project, thus contributing to the building of a new culture of remembrance—one that builds bridges between generations and social groups.

This project was a unique experience for us. We were proud to watch the students engage in learning about Gizela Fudem's story, discovering places connected to her in their cities with sensitivity, attentiveness, and maturity. Their openness, creativity, and willingness to tackle difficult topics exceeded our expectations. They gained knowledge and built a deep connection with history, which became a personal experience for them.

The workshops, meetings, and study visits were filled with emotion, reflection, challenges, but, above all, the joy of working together and discovering new perspectives. It was incredibly moving to watch the young people mature during this process, learning cooperation and empathy, and courageously engaging in dialogue about memory, responsibility, and the future.

PODZIĘKOWANIA | CREDITS

Projekt został zrealizowany przez młodzież z V Liceum Ogólnokształcącego im. gen. J. Jasińskiego we Wrocławiu i Zespołu Szkół Ekonomiczno-Ogrodniczych w Tarnowie, we współpracy z Żydowskim Muzeum Galicja i Centropa.

The project was carried out by students from the General J. Jasiński 5th High School in Wrocław and the Economic and Horticultural School in Tarnów, in cooperation with the Galicia Jewish Museum and Centropa.



UCZESTNICY PROJEKTU / PROJECT PARTICIPANTS

ZSEO:
Natalia Augustyńska
Weronika Banaś
Patrycja Filar
Karolina Gucwa
Martyna Kasprzyk
Weronika Kawa
Daria Kolbusz
Oliwier Kostecki
Weronika Koziół
Jakub Kołodziej
Maja Madej
Krystian Marcinkowski
Roksana Paryż
Malwina Patyk
Eryk Pyrczak
Anna Płóciennik
Ola Rogozińska
Martyna Rudny
Janina Schmidt
Jakub Sukowski
Daria Słowik
Roksana Trzcina
Wiktor Wnętrzak

Karolina Zaucha
Patryk Ziomek
Izabela Żaba

Opiekunowie projektu | Project supervisors:
Tomasz Kocur, Mateusz Kołodziej

LO V:
Zofia Bilska
Ksawery Czapski
Tymon Duda
Filip Głowicki
Hanna Góra
Sonia Grzegorzewska
Karolina Kędziora
Martyna Kołodziejczyk
Marcin Kamiński
Gabriel Kawa
Hanna Konewka
Aleksander Kowal
Kalina Kowal
Hubert Lempach

Maja Luboń
Marianna Paluszek
Nadia Płonka
Michalina Siwek
Bartłomiej Szatkowski
Kalina Śliwa
Miłosz Wantuch
Oskar Witkowski
Jędrzej Wujczak

Opiekunki projektu | Project supervisors:
Magdalena Piróg, Jolanta Różanowska

PODZIĘKOWANIA / ACKNOWLEDGMENTS:

Serdecznie dziękujemy Pani Barbarze Goldin i Pani Naomi Goldin za pomoc, udostępnienie rodzinnych fotografii i podzielenie się wspomnieniami o Gizeli Fudem.

We would like to thank Barbara Goldin and Naomi Goldin for their assistance, providing family photographs, and sharing their memories of Gizela Fudem.

Dziękujemy następującym osobom i instytucjom za udostępnienie materiałów archiwalnych:

We would like to thank the following individuals and institutions for providing access to archival materials:

Centropa
Pan Maciej Dudek
Pan Marek Tomaszewski
Dr Beata Żelazny
Archiwum Narodowe w Krakowie Oddział w Tarnowie
Archiwum Politechniki Wrocławskiej
Centrum Zajeżdźnia we Wrocławiu

Zachęcamy do zapoznania się z treścią wystawy i materiałami edukacyjnymi stworzonymi w ramach projektu:

We encourage you to familiarize yourself with the exhibition and educational materials created as part of the project:

www.galiciajewishmuseum.org
www.centropa.org

www.galiciajewishmuseum.org
www.centropa.org

Koordynatorki projektu | Project coordinators:
Jessica Szczepańska, Anna Wencel

Projekt graficzny | Graphic design:
Bogna Brewczyk

Tłumaczenie i korekta | Translation and proofreading:
Anna Wencel, Jessica Szczepańska, Daniel Gallagher

Projekt realizowany dzięki wsparciu Fundacji EVZ
| The project was supported by the EVZ Foundation



Niniejsza publikacja nie wyraża opinii Fundacji EVZ. Odpowiedzialność za wszelkie zawarte w niej stwierdzenia ponoszą autorzy.
| This publication does not represent the opinion of the EVZ Foundation. The author bears responsibility for any statements contained herein.



Żydowskie Muzeum Galicja | Galicia Jewish Museum
Fundacja Galicia Jewish Heritage Institute
ul. Dajwór 18, 31-052 Kraków
www.galiciajewishmuseum.org

